

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Шумов Владислав Володимирович

УДК 343.151 (477)

**ВИРОК СУДУ ПРИ СПРОЩЕНІЙ ФОРМІ СУДОВОГО
РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Каткова Тетяна Василівна,
 навчально-науковий інститут права
 та масових комунікацій Харківського
 національного університету внутрішніх справ,
 доцент кафедри кримінального процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Шумило Микола Єгорович,
 Академія служби безпеки України,
 проректор;

доктор юридичних наук, доцент
Капліна Оксана Володимирівна,
 Національний університет
 «Юридична академія України
 імені Ярослава Мудрого»,
 завідувач кафедри кримінального процесу.

Захист відбудеться 24 лютого 2011 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розісланий 24 січня 2011 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

О. П. Гетманець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Приєднання України до Ради Європи у 1995 році, прийняття нової Конституції України у 1996 році, ратифікація у 1997 році Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та інших міжнародно-правових актів у галузі прав людини та кримінального судочинства обумовили реформування кримінально-процесуального законодавства України і створення кримінального судочинства нового охоронного типу, пріоритетами якого стане, перш за все, захист прав та свобод людини і громадянина.

Рекомендаціями Кабінету Міністрів Ради Європи № R 87 (18) «Про спрощення кримінального правосуддя» у 1987 році країнам-учасникам запропоновано з метою забезпечення громадянам права на справедливий судовий розгляд у розумні строки передбачити у кримінальних процедурах уведення інституту згоди особи з пред'явленим обвинуваченням за умови обов'язкового дотримання прав як потерпілого, так і обвинуваченого, з швидким відшкодуванням шкоди та пом'якшенням покарання учасникам конфлікту без обтяжуючої процедури судового слідства.

На підставі цих рекомендацій до Кримінально-процесуального кодексу України (КПК) 21 червня 2001 року була уведена нова спрощена форма судового розгляду (ч. 3 ст. 299 КПК), яка дозволяє суду першої інстанції не досліджувати у судовому засіданні докази тих фактичних обставин, які не оспоруються учасниками судового розгляду, і після допиту підсудного перейти до судових дебатів та постановлення вироку на підставі зізнання підсудного та доказів, зібраних на досудовому слідстві. Така форма судового розгляду вимагає високої якості проведеного досудового розслідування, безперечності зібраних доказів, ґрунтовного викладення їх в обвинувальному висновку і детального урегулювання застосування спрощеної процедури у процесуальному законодавстві.

Уведення цієї форми мало на меті розвантажити суди України шляхом спрощення процедури розгляду кримінальних справ про злочини невеликої тяжкості, в яких підсудні визнавали свою провину.

Вивчення судової практики свідчить про те, що середньомісячне навантаження на одного суддю в Україні суттєво зростає (з 74 кримінальних справ і матеріалів у 2001 році до 173 у 2008 році). Тому кількість кримінальних справ, які розглядаються судами України за спрощеною формою судового розгляду, теж постійно зростає. Так, у 2006 році із 111785 розглянутих судами кримінальних справ 40532 (36,3 %) вирішено за процедурою, передбаченою ч. 3 ст. 299 КПК. У 2007 році цей показник збільшився до 38,7 %, у 2008 році судами України постановлено вирoki у 183015 кримінальних справах. З них 58 тисяч справ стосовно 62 тисяч підсудних розглянуто із застосуванням спрощеної форми судового розгляду.

На жаль, уведення у КПК України цього нового інституту кримінально-процесуального права лише в загальних рисах визначило спрощену форму судового розгляду і постановлення вироку, якості, яким повинен відповідати цей головний акт кримінального судочинства, яким особа визнається винною у вчиненні злочину.

Спрощена форма судового розгляду відома законодавству багатьох зарубіжних країн, зокрема США, Великій Британії, Німеччині, Італії, та країн СНД – Російській Федерації, Латвійській Республіці, Білорусі тощо.

В Україні уведення спрощеної форми судового розгляду із постановленням вироку, який, всупереч діючим вимогам ст. 323 КПК України, не ґрунтується на доказах, які були досліджені у судовому засіданні, отримало неоднозначні оцінки як вчених, так і суддів, тому що багато питань, пов'язаних із застосуванням нової форми і узгодженням положень ч. 3 ст. 299 КПК з іншими статтями КПК України, законодавцем не вирішено.

Проблеми диференціації форм кримінального процесу фундаментально досліджувались у радянський період відомими вченими-процесуалістами Б. А. Асрієвим, А. Д. Бойковим, Ю. М. Грошевим, П. С. Елькінд, П. Ф. Пашкевичем, Ю. І. Стецовським, М. С. Строговичем, В. Т. Томіним, Р. Д. Рахуновим та іншими, які висловлювали різні точки зору щодо застосування спрощених і прискорених форм кримінального процесу.

Питання доцільності уведення в Україні спрощеного судового розгляду кримінальних справ у сучасний період розглядались в роботах Ю. М. Грошевого, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, В. О. Попелюшко, В. М. Тертишника, Т. М. Мірошніченко тощо. Але ґрунтовно теорія і практика застосування нової спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ і якостей вироку, постановленого при такій формі судового розгляду, на монографічному рівні ще не досліджувалась.

Це обумовило актуальність теми дослідження і необхідність теоретичного розроблення зазначених питань. Внесення пропозицій до нового КПК та конкретних рекомендацій прикладного характеру має сприяти удосконаленню діяльності правозастосовних органів, критичному осмисленню існуючої слідчої і судової практики та здійсненню судової діяльності відповідно до європейських стандартів у галузі прав людини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до положень розділу 4 Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до Європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/ 2006 та абзацу 2 розділу 1 Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/ 2008, які є складовою частиною наукових досліджень Міністерства внутрішніх справ України, передбачених, зокрема, п. 1.1 Пріоритетних напрямів наукових та

дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ, на період 2004–2009 років, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 5 липня 2004 року № 755. Тема дисертаційного дослідження відповідає тематиці п. 3.1 розділу 3 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ і затверджена Вченою радою ХНУВС (протокол від 28 березня 2008 року № 3).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення на основі теоретичного узагальнення наукових праць, чинного законодавства, історичного і закордонного досвіду та сучасної правової практики пропозицій щодо удосконалення норм кримінально-процесуального права, що регулюють спрощену форму судового розгляду і постановлення вироку у випадках повного визнання підсудним своєї вини.

Для досягнення поставленої мети в дисертації передбачається виконання таких основних завдань:

- розкрити правову природу вироку суду і його значення як акту правосуддя;
- на основі історико-порівняльного аналізу становлення та розвитку спрощеної форми судового розгляду у вітчизняному та зарубіжному законодавстві розглянути її сутність та зміст;
- надати перелік випадків, у яких спрощена форма судового розгляду кримінальних справ не може бути застосована;
- визначити правові гарантії забезпечення прав учасників процесу (потерпілого, обвинуваченого тощо) при застосуванні спрощеної форми судового розгляду;
- показати специфіку постановлення вироку при застосуванні судом спрощеної форми судового розгляду;
- визначити правові якості вироку, постановленого при спрощеній формі судового розгляду;
- здійснити порівняльний аналіз питань, які вирішуються судом при звичайній та спрощеній формах судового розгляду;
- запропонувати науково-практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності кримінального судочинства і покращення якостей вироків при застосуванні спрощеної форми судового розгляду;
- визначити основні напрямки удосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства щодо забезпечення застосування спрощеної форми судового розгляду і винесення законних та обґрунтованих вироків суду.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері кримінального процесу у зв'язку із застосуванням спрощеної форми судового розгляду і постановленням вироку суду.

Предметом дослідження є вирок суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальних справ та правові норми, які регулюють порядок їх постановлення та вимоги до таких вироків суду.

Методи дослідження. Застосування методів обумовлюється системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми у єдності їх юридичної форми і соціального змісту. Для досягнення поставленої мети та забезпечення наукової об'єктивності результатів дослідження обрано діалектичний підхід наукового пізнання та комплекс сучасних загальнонаукових та соціальних методів, що застосовуються в юридичній науці. Так, формально-логічний метод застосовується для визначення поняття, сутності та правової природи вироку суду (підрозділ 1.1); історико-правовий метод використовується для дослідження історичних форм і розвитку спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ (підрозділи 2.1, 2.2); метод юридичного аналізу – для визначення поняття та якостей вироку суду, постановленого при спрощеній формі судового розгляду (підрозділ 3.1); за допомогою порівняльно-правового методу було досліджено норми вітчизняного законодавства і правові норми інших держав у сфері застосування різних форм судового розгляду (підрозділ 2.2). Соціологічні та статистичні методи, а саме метод опитування та статистичного аналізу емпіричного матеріалу використовується для визначення пріоритетних питань удосконалення правового механізму постановлення вироків при спрощеній формі судового розгляду (підрозділи 2.3, 3.2).

Науково-теоретичну базу дослідження становлять наукові праці з філософії, теорії держави і права, історії, логіки, криміналістики, судової психології, загальної психології, конституційного права, кримінального та кримінально-процесуального права.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, чинні законодавчі та нормативно-правові акти України, які регламентують судову діяльність та діяльність органів досудового слідства і прокуратури, що безпосередньо регулюють діяльність правоохоронних органів (накази, рішення колегій, вказівки), постанови Пленуму Верховного Суду України, аналітичні матеріали, статистичні довідки, що стосуються досліджуваної проблематики. З окремих питань використовувалося законодавство інших країн (Росії, Білорусі, Киргизстану, Латвії, Молдови, Німеччини, Туркменістану, Франції, США) та міжнародно-правові акти, які стосуються судового захисту прав людини. Дисертант звертався також до актуальної політико-правової публіцистики, на сторінках якої дискутується багато питань, пов'язаних із доцільністю та ефективністю введення в Україні спрощеної форми судового розгляду та підвищення якості суддівських рішень.

Достовірність та обґрунтованість висновків підтверджуються емпіричними даними, отриманими в процесі вивчення правової статистики, матеріалів 205-ти вивчених кримінальних справ та судових вироків, постановлених за спрощеною формою судами Харківської, Львівської областей та АР Крим, 32-х узагальнень районних судів Харківської області та узагальнень апеляційних судів Харківської, Львівської областей, АР Крим та Верховного Суду України про застосування спрощеної форми судового розгляду, опитування 98-ми суддів та власним досвідом роботи на посадах прокурора упродовж 2,5 років та судді – 5 років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, присвяченим аналізу правових проблем застосування спрощеної форми судового розгляду у випадках повного визнання підсудним своєї вини і постановлення судом правосудного вироку; визначенню правових якостей вироку суду, постановленого при застосуванні такої форми судового розгляду; забезпеченню прав учасників процесу (підсудного, потерпілого та ін.) на справедливий судовий розгляд.

На основі здійсненого дослідження сформульовано низку теоретичних висновків та пропозицій, що мають певну наукову новизну і безпосереднє практичне значення, а саме:

уперше:

– доведена необхідність усунення суперечностей між положеннями статей 257, 323 та 334 КПК, які вимагають обґрунтовувати вирок суду лише тими доказами, що були безпосередньо досліджені судом у судовому засіданні, і положеннями ч. 3 ст. 299 КПК, які дозволяють суду визнати недоцільним дослідження доказів стосовно фактичних обставин справи і розміру цивільного позову, які ніким не оспорюються; наведені пропозиції щодо змін вимог, які ставляться до мотивувальної та резолютивної частин вироку суду, закріплених у статтях 334, 335 КПК;

– обґрунтовано, що спрощена форма судового розгляду у випадках визнання підсудним своєї вини, характеру та розміру цивільного позову може бути застосована лише у кримінальних справах про злочини невеликої або середньої тяжкості, за які призначається покарання не більш п'яти років позбавлення волі;

– надана пропозиція передбачити в законі вичерпний перелік обставин, що унеможливають застосування спрощеної форми судового розгляду, до яких віднести такі:

1) коли підсудні є неповнолітніми або мають психічні чи фізичні вади, або не володіють мовою судочинства;

2) у разі відсутності у судовому засіданні потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача і їх письмової згоди на розгляд справи у спрощеному порядку;

3) коли один із співучасників визнає себе винним, а інші винними себе не визнають або оспорюють цивільний позов;

4) коли підсудний відмовляється від давання показань по суті пред'явленого обвинувачення;

– запропоновано передбачити в законі можливість апеляційного і касаційного оскарження вироків, коли засуджений та інші учасники процесу оспорюють фактичні обставини і кваліфікацію злочину, якщо в їхніх апеляціях будуть наведені дані про те, що вони погодились у суді першої інстанції на спрощений порядок судового розгляду через погрози або вплив інших осіб;

удосконалено:

наукове визначення поняття вироку, який має розглядатися як рішення про невинуватість або винність підсудного і призначення винному покарання або звільнення його від покарання, винесене ім'ям України в порядку, передбаченому КПК України, у судовому засіданні першої або апеляційної інстанції;

пропозиції про можливість суду в будь-який момент судового розгляду при спрощеній формі повернутися до звичайної форми дослідження доказів, якщо у суду та інших учасників процесу виникли сумніви щодо доведеності вини підсудного і добровільності його зізнання, про що суд виносить постанову;

процедуру прийняття і оформлення судом рішення про застосування спрощеної форми судового розгляду та постановлення вироку; вимог до його мотивувальної і резолютивної частин;

дістали подальшого розвитку:

положення про обов'язкову участь захисника підсудного у кримінальних справах, що розглядаються за спрощеною формою;

пропозиції щодо можливості заявлення клопотань обвинуваченим і його захисником про спрощену форму судового розгляду при ознайомленні з матеріалами закінченої кримінальної справи на досудовому слідстві;

необхідність підвищення якості обвинувального висновку і вручення обвинуваченому його копії одразу після затвердження обвинувального висновку прокурором, що надасть обвинуваченому та його захиснику можливості своєчасно заявити клопотання про спрощену форму судового розгляду ще при попередньому розгляді справи;

положення про недоцільність закріплення в законі обов'язкових вимог до суду при призначенні у вироку покарання у певному розмірі (не більш 2/3 від того, що може бути призначено за статтею Кримінального кодексу), оскільки закон не може примушувати суд призначати покарання у розмірі, залежному від застосування спрощеної форми судового розгляду;

пропозиції щодо покладення на підсудного судових витрат при розгляді справи за спрощеною формою.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані і обґрунтовані у дисертаційній роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

— у правотворчій діяльності — для удосконалення положень чинного Кримінально-процесуального кодексу України, в ході розроблення Проекту Кримінально-процесуального кодексу України в частині правового регулювання форм судового розгляду кримінальних справ і скорочення строків судового розгляду; автором розроблений проект Закону України «Про внесення змін і поповнень до Кримінально-процесуального кодексу України» і пояснювальна

записка до нього, які прийняті Комітетом з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України і схвалені для подальшого їх впровадження.

– у сфері науково-дослідної діяльності – основні положення і висновки дисертації можуть бути використані для подальшого розроблення процесуальних аспектів постановлення вироку суду при спрощеній формі дослідження доказів при визнанні підсудним своєї вини;

– у правозастосовній діяльності – використання одержаних результатів дозволить підвищити якість досудового розслідування та ефективність і швидкість розгляду кримінальних справ про злочини невеликої та середньої тяжкості у випадках визнання підсудним своєї вини при суворому дотриманні судом прав усіх учасників кримінального процесу;

– у навчальному процесі – матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися під час викладання дисциплін «Кримінальний процес», «Сучасні проблеми кримінального процесу», а також у ході розроблення навчально-методичної літератури.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження були оприлюднені дисертантом на науково-практичних конференціях та семінарах: «Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку» (Сімферополь – Партеніт, 2008), «Процесуальні, тактичні та психологічні проблеми, тенденції і перспективи вдосконалення досудового слідства» (Одеса, 2008), «Трансформація юридичної відповідальності на сучасному етапі розвитку суспільства» (Донецьк, 2008), «Права людини в Україні: зміст, стан та перспективи розвитку» (Харків, 2008), «Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовчій діяльності» (Київ, 2009), «Фармацевтичне право, судова фармація та доказова фармація в удосконаленні системи національної безпеки у медико-фармацевтичному кластері Єврорегіону “Слобожанщина”» (Харків, 2009).

Публікації. Основні положення, результати та висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у чотирьох статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України, та у п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах.

Структура дисертації. Структура дисертації визначається її метою, завданнями та предметом дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи становить 184 сторінки, з них основний текст викладено на 154-х сторінках, список використаних джерел (242 найменування) займає 25 сторінок, додаток – 5 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, окреслено мету і завдання дослідження, наукову новизну та практичну значущість одержаних результатів, подано відомості про апробацію результатів та публікації за темою дисертації.

Розділ 1 «Правова природа вироку, його поняття і значення» складається з двох підрозділів.

У **підрозділі 1.1 «Поняття і сутність вироку»** дисертантом визначено основні положення щодо поняття та сутності вироку суду, який постановляється судом першої інстанції. У дисертації досліджено точки зору вітчизняних та зарубіжних вчених: М. І. Бажанова, Ю. М. Грошевого, В. Я. Дорохова, В. С. Николаєва, Р. Г. Искандерова, Е. Ф. Куцовой, С. В. Курильова, Лайоша Надь, Є. А. Матвієнко, І. Є. Марочніна, С. Г. Мірецького, І. І. Мухіна, О. М. Толочко та інших щодо визначення таких ознак вироку, як законність, обґрунтованість, вмотивованість, справедливість, законна сила, загальнообов'язковість, виключність та преюдиціальність. Доведено, що ці ознаки в основному притаманні й вироку суду, який постановляється за спрощеною формою судового розгляду. Але такі якості, як обґрунтованість і мотивованість вироку, постановленого при спрощеній формі судового розгляду, мають певну специфіку.

Запропоновано визначити у КПК України поняття вироку наступним чином: вирок – це рішення суду про невинуватість або винність підсудного і призначення винному покарання або звільнення його від покарання, винесене ім'ям України в порядку, передбаченому КПК України, у судовому засіданні судом першої або апеляційної інстанції.

У **підрозділі 1.2 «Значення вироку як акту правосуддя»** досліджено сутність вироку, в якому у найбільш повній формі реалізується процесуальна функція суду – функція вирішення справи по суті.

Автором доведено, що конституційний припис про те, що кожна особа вважається невинуватою і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено вирок суду, визначає значення судового вироку як важливого акту правосуддя, і зобов'язує суди неухильно дотримуватись вимог закону, що стосуються постановлення вироку.

Особливе значення вирок суду має у захисті прав учасників кримінального судочинства. Ідеї першочергового захисту особистості у кримінальному судочинстві покладені в основу нової концепції кримінально-процесуального законодавства. З цих позицій розглянуто питання щодо значення вироку суду з точки зору співвідношення публічних і приватних інтересів у

кримінальному судочинстві і доведено, що саме вирок суду, постановлений при спрощеному порядку судового розгляду, може бути компромісом між державними та приватними інтересами як підсудного, так і потерпілого.

На правосудність вироку суду впливають помилки, допущені як під час досудового розслідування, так і попереднього розгляду або судового розгляду кримінальної справи. Ці помилки можуть бути виправлені. Автором запропоновано передбачити у КПК України можливість апеляційного, касаційного та виключного оскарження вироків, постановлених при спрощеній формі судового розгляду, без будь-яких обмежень.

Розділ 2 «Загальна характеристика спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ» складається із трьох підрозділів і присвячений сутності та проблемам удосконалення спрощеної форми судового розгляду.

У *підрозділі 2.1 «Поняття спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ»* зазначено, що введення у 2001 році в кримінальний процес України спрощеної форми судового розгляду обумовлено Рекомендаціями Ради Європи, до якої приєдналась Україна, про необхідність спрощення кримінального правосуддя у разі згоди підсудного з пред'явленим обвинуваченням. Доведено, що спрощена форма судового розгляду є важливим засобом підвищення ефективності кримінального судочинства і скорочення строків розгляду кримінальних справ, що забезпечує доступність кожній особі правосуддя.

Досліджено різні погляди вчених-процесуалістів щодо доцільності існування цієї форми судового розгляду. Доведено, що ч. 3 ст. 299 КПК України лише в загальних рисах регламентує порядок розгляду судом справ у випадках визнання підсудним своєї вини, що зумовлює певні труднощі і судові помилки при її застосуванні.

У *підрозділі 2.2 «Історичний і закордонний досвід використання спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ»* доведено, що така форма відома судочинству різних правових систем – як англосаксонської (угода про визнання вини), так і континентальної – та зроблено висновок, що використання зарубіжних норм та інститутів кримінально-процесуального права має базуватися на вітчизняних витоках з урахуванням особливостей власної правової системи.

Історичний досвід використання спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ свідчить про те, що така форма відома вітчизняному законодавству. Найбільш ґрунтовно про визнання особою своєї вини при винесенні вироку йдеться у відомій пам'ятці українського права – «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. Доведено, що положення, які містяться в цьому документі, сьогодні залишаються актуальними та мають бути використані в ході реформування кримінально-процесуального законодавства.

З'ясовано, що за радянських часів, згідно з КПК УСРР 1922 р. та КПК УСРР 1927 р., допускалося скорочення досудового слідства у випадках визнання підсудним своєї вини у справах

про нетяжкі злочини. Після встановлення в кінці 20-х років антинародного режиму в країні почався звичайний терор та масові репресії, особливо після прийняття 1 грудня 1934 р. постанови ЦКК СРСР «Про внесення змін та доповнень в діючі кримінально-процесуальні кодекси союзних республік», якою встановлювався спрощений порядок розслідування і судового розгляду кримінальних справ про терористичні організації і терористичні акти. Аналогічна постанова була прийнята в Українській РСР 9 грудня 1934 р. Розумна ідея про спрощення судового розгляду у справах про нетяжкі злочини була повністю саплюжена у 30–40-ві роки антинародним політичним режимом. Політичні діячі, які внесли ці зміни і доповнення до достатньо демократичного КПК 1927 р., довели кримінальне судочинство до абсурду, яке мільйонам громадян коштувало життя.

Демократичні зміни у суспільстві 50–60-х років обумовили прийняття нового кримінально-процесуального законодавства, в якому виключалась можливість будь-якого спрощення судового розгляду. Після розпаду СРСР кримінально-процесуальне законодавство незалежних республік іде шляхом наближення до європейських стандартів у галузі спрощення судових процедур і доступності до правосуддя.

Дисертантом досліджені новели КПК Республіки Молдова, Республіки Білорусь, Латвійської Республіки, Російської Федерації, якими передбачені спрощені форми судового розгляду кримінальних справ у випадках визнання підсудними своєї вини, а також практика застосування цих норм.

У підрозділі 2.3 «Удосконалення процесуального порядку судового розгляду кримінальної справи за спрощеною формою і постановлення вироку» доведено, що спрощена форма судового розгляду, уведена у кримінальне судочинство України у 2001 році, застосовується судами України майже в 40 % усіх розглянутих кримінальних справах. Зокрема це кримінальні справи щодо одного або двох підсудних, які раніше не були судимими і скоїли злочини невеликої тяжкості. Вироки, винесені у цих справах, передбачають покарання здебільшого у вигляді позбавлення волі до чотирьох років та інші покарання, не пов'язані з позбавленням волі. Але не виключені випадки, коли спрощена форма застосовується судами України у кримінальних справах про тяжкі злочини, навіть про навмисне вбивство при обтяжуючих обставинах, за яке передбачається довічне ув'язнення.

З урахуванням історичного і закордонного досвіду використання спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ запропоновано створення власної моделі судового розгляду у разі повного визнання підсудним своєї вини, характеру і розміру цивільного позову.

Розділ 3 «Вирок суду, постановлений у судовому засіданні за спрощеною формою» складається з двох підрозділів, де розглядаються вимоги до якостей вироків суду, їх форми та змісту.

У підрозділі 3.1 «Правові якості вироку суду при спрощеній формі судового розгляду та питання, що вирішуються при його постановленні» на підставі вивчення судової практики доведено, що вирішення правових питань у вироку суду, постановленому при спрощеній формі судового розгляду, має певну специфіку, обумовлену тим, що при спрощеній формі не досліджуються усі докази, зібрані на досудовому слідстві.

З'ясовано, що найбільша кількість помилок допускається судами, які застосовують спрощену форму судового розгляду, коли підсудні, визнаючи свою вину, фактично повністю або частково заперечують характер та розмір цивільного позову або коли матеріальна шкода, завдана злочином, вчиненим кількома особами спільно, що стає підставою для скасування вироків.

У підрозділі 3.2 «Форма та зміст вироку суду при спрощеній формі судового розгляду» визначено зміст вироку суду, його внутрішня структура, яка залежить від: форми судового розгляду (звичайної чи спрощеної); роду і виду злочину; кількості підсудних та їх ролі у вчиненні злочину; кількості епізодів злочинної діяльності та їх кваліфікації; наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання; заявленого цивільного позову, судових витрат та наявності речових доказів. Але разом із цим будь-який вирок суду має відповідати вимогам, які є загальними для усіх вироків суду і передбачені у главі 28 КПК України.

Після введення у 2001 році у кримінальний процес України спрощеної форми судового розгляду, передбаченої ч. 3 ст. 299 КПК, змін до статей, які передбачають вимоги до змісту і форми вироку, так і не було внесено. Тому положення ст. 323 КПК України, яка зобов'язує суд обґрунтовувати вирок лише тими доказами, що були розглянуті у судовому засіданні, суперечать змісту ч. 3 ст. 299 КПК. Пропонується доповнити КПК України положенням про те, що вирок суду, постановлений при спрощеній формі судового розгляду, не ґрунтується на усіх доказах, що були досліджені у судовому засіданні під час судового розгляду кримінальної справи.

У дисертації визначені вимоги, яким мають відповідати вступна, мотивувальна і резолютивна частини вироку при спрощеній формі судового розгляду, і запропоновані зміни, які стосуються мотивувальної частини вироку, а саме: доповнити ч. 1 ст. 334 КПК реченням наступного змісту: «Якщо кримінальна справа розглядається в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 299 КПК України, суд у мотивувальній частині вироку має навести формулювання обвинувачення, пред'явленого підсудному, його кваліфікацію, показання підсудного по суті пред'явленого обвинувачення та вказати докази винності підсудного, зібрані у справі, які не оспорує підсудний та інші учасники процесу, не розкриваючи змісту цих доказів».

Також запропоновано виключити з мотивувальної і резолютивної частин вироку, постановленого за спрощеною формою судового розгляду, рішення суду про визнання процесуальних дій або оперативно-розшукових заходів проведеними з порушеннями

законодавства, що передбачено у ч. 5 ст. 335 КПК, оскільки прийняттю такого рішення має передувати дослідження цих питань у звичайному розгляді кримінальної справи.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється в удосконаленні процедури спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ та вимог до вироку при застосуванні такої форми. Основними висновками проведеного дослідження є нижченаведені:

1. Запропоновано визначити у КПК України поняття вироку як рішення про невинуватість або винність підсудного і призначення винному покарання або звільнення його від покарання, винесене ім'ям України, в порядку, передбаченому КПК України, у судовому засіданні першої або апеляційної інстанції.

2. Визначено, що обґрунтованість і мотивованість вироку при спрощеній формі судового розгляду мають певну специфіку, яка обумовлена тим, що при визнанні підсудним своєї вини у судовому засіданні не досліджуються докази, проти яких не заперечують підсудний та інші учасники процесу. Запропоновано усунути невідповідності між ч. 2 ст. 323, ч. 1 ст. 334 та ст. 257 КПК України.

3. Доведено, що спрощена форма судового розгляду кримінальних справ судом першої інстанції у випадках повного визнання підсудним своєї вини, характеру і розміру цивільного позову може бути застосована у кримінальних справах про злочини невеликої та середньої тяжкості, за які призначається покарання не більш п'яти років позбавлення волі.

4. Запропоновано передбачити у законі вичерпний перелік випадків, коли така форма судового розгляду не може бути застосована.

5. Закріпити у КПК України, що при застосуванні судом спрощеної форми судового розгляду участь захисника підсудного має бути обов'язковою.

6. У випадках, коли виникають сумніви у доведеності вини підсудного, суд має право повернутися до звичайного порядку дослідження доказів у будь-який момент судового розгляду.

7. Оскільки в законі не визначено, яким чином оформляється рішення суду про застосування спрощеної форми судового розгляду, запропоновано порядок обговорення цього питання фіксувати в протоколі судового засідання, а рішення суду викладати в окремій постанові суду.

8. Доведена необхідність визначення в законі вимог до судових дебатів, у яких сторони не можуть посилатися на докази, що за їх згодою не досліджувалися у судовому засіданні.

9. Виходячи з конституційних положень про те, що будь-яке рішення державних органів може бути оскаржено, запропоновано передбачити в законі можливість апеляційного, касаційного та виключного оскарження вироків без будь-яких обмежень.

10. Доведено, що при спрощеній формі судового розгляду мотивувальна частина вироку має певну специфіку, обумовлену тим, що усі докази стосовно фактичних обставин справи у судовому засіданні не досліджуються. У зв'язку із цим запропоновано доповнити ч. 1 ст. 334 КПК України реченням такого змісту: «Якщо кримінальна справа розглядається в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 299 КПК України, суд у мотивувальній частині вироку має навести формулювання обвинувачення, пред'явленого підсудному, його кваліфікацію, показання підсудного по суті пред'явленого обвинувачення та вказати докази винності підсудного, зібрані у справі, які не оспорує підсудний та інші учасники процесу, не розкриваючи змісту цих доказів».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шумов В. В. Співвідношення спрощеної форми судового розгляду з принципом безпосередності дослідження доказів / В. В. Шумов // Актуальні проблеми політики. – 2008. – Вип. 34. – С. 256–258.
2. Шумов В. В. Забезпечення судом прав потерпілого при розгляді кримінальної справи за спрощеною формою / В. В. Шумов // Актуальні проблеми політики. – 2008. – Вип. 35. – С. 284–287.
3. Шумов В. В. Обставини, що виключають можливість застосування судом спрощеної форми судового розгляду / В. В. Шумов // Актуальні проблеми політики. – 2009. – Вип. 36. – С. 209–213.
4. Шумов В. В. Упрощенное производство при рассмотрении уголовных дел в суде первой инстанции по законодательству США, России и Украины: сравнительно-правовой анализ / В. В. Шумов // Порівняльно-правові дослідження. – 2008. – № 1. – С. 130–132.
5. Шумов В. В. Законность и обоснованность обвинительного заключения как условие применения судом упрощенной формы судебного разбирательства / В. В. Шумов // Процесуальні, тактичні та психологічні проблеми, тенденції і перспективи вдосконалення досудового слідства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 30 травня 2008 р.). – О. : Одес. держ. ун-т внутр. справ. – 2008. – С. 209–212.
6. Шумов В. В. Якість вироку суду при спрощеній формі судового розгляду / В. В. Шумов // Трансформація юридичної відповідальності на сучасному етапі розвитку суспільства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Донецьк, 12 червня 2008 р.). – Донецьк : ДонУЕП, 2008. – С. 137–139.

7. Шумов В. В. Дотримання прав потерпілого і обвинуваченого при спрощеній формі судового розгляду / В. В. Шумов // Права людини в Україні: зміст, стан та перспективи розвитку : зб. наук. пр. за матеріалами наук.-практ. конф. – Х. : Рейтинг, 2008. – С. 61–62.

8. Шумов В. В. Сутність вироку суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальної справи / В. В. Шумов // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій та правозастосовчій діяльності: тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф., (Київ, 3 квітня 2009 р.). – К. : Атіка, 2009. – С. 462–464.

9. Шумов В. В. Умови спрощеного судового розгляду кримінальних справ про незаконне зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / В. В. Шумов // Український вісник психоневрології. – Т. 17. – Вип. 2 (59). – Додаток. – 2009. – С. 33–34.

АНОТАЦІЇ

Шумов В. В. Вирок суду при спрощеній формі судового розгляду кримінальних справ. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2011.

Дисертація є комплексним монографічним дослідженням, в якому розглянуто низку актуальних правових, теоретичних і практичних проблем постановлення законних та обґрунтованих вироків при застосуванні введеної у кримінальний процес України у 2001 році спрощеної форми судового розгляду кримінальних справ у випадках визнання обвинуваченим своєї вини.

У роботі здійснено порівняльно-правовий аналіз виникнення і застосування такої спрощеної форми у різних країнах світу, зокрема «угод про визнання вини у США» та особливого порядку за КПК Російської Федерації.

На підставі вивчення судової практики досліджені особливості та проблемні питання застосування в Україні спрощеної форми судового розгляду та правової якості вироку суду, який постановляється у судовому засіданні за спрощеною формою. Внесено науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства і розроблення нового КПК України.

Ключові слова: вирок суду, спрощена форма судового розгляду, визнання обвинуваченим своєї вини, угода про визнання вини, особливий порядок судового розгляду.

Шумов В. В. Приговор суда при упрощенной форме судебного рассмотрения уголовных дел. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09. – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2011.

Диссертация является монографическим исследованием, в котором рассмотрен комплекс актуальных правовых, теоретических и практических проблем постановления законных и обоснованных приговоров при применении судами упрощенной формы судебного рассмотрения уголовного дела в случаях признания обвиняемым своей вины.

В работе исследовано понятие и сущность приговора суда, его значение как акта правосудия, сделан вывод о том, что при упрощенной форме приговор суда имеет специфику, обусловленную тем, что при данной форме в судебном заседании не исследуются все доказательства, изобличающие подсудимого.

Осуществлен сравнительно-правовой анализ возникновения и применения упрощенной формы в государствах различных правовых систем, в частности «сделок о признании вины» в США и особенного порядка по Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации.

Исследована практика применения упрощенной формы судебного разбирательства в Украине, установлено, что в действующем Уголовно-процессуальном кодексе имеются существенные противоречия между ст. 323 и ст. 257, которые требуют обосновать приговор суда только теми доказательствами, которые были непосредственно исследованы в судебном заседании, и ч. 3 ст. 299, которая предусматривает возможность постановления приговора без их полного исследования. Доказана необходимость приведения этих статей в соответствие между собой.

Обоснованно, что упрощенная форма судебного рассмотрения, введенная в уголовное судопроизводство Украины в 2001 году, является одной из форм упрощенного производства по уголовным делам, что соответствует Рекомендациям Совета Европы по упрощению судопроизводства и обеспечению доступа к правосудию. Количество дел, рассмотренных судами Украины с применением этой формы с каждым годом возрастает. Установлено, что недостаточная регламентация в Уголовно-процессуальном кодексе Украины порядка применения этой формы влечет за собой судебные ошибки.

С учетом указанного внесены научно обоснованные предложения по созданию собственной модели судебного разбирательства и постановления приговора в случаях признания подсудимым своей вины, характера и размера гражданского иска, а также сформулированы предложения по усовершенствованию уголовно-процессуальных норм, которые будут детально регламентировать упрощенную форму судебного разбирательства.

Ключевые слова: приговор суда, упрощенная форма судебного разбирательства, признание обвиняемым своей вины, сделка о признании вины, особый порядок судебного разбирательства.

Shumov V. V. A sentence of court is at the simplified form of judicial trial of criminal cases. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of legal sciences on speciality 12.00.09 – criminal process and criminalistics; judicial examination; operative and search activity. – Kharkov National university of internal affairs. – Kharkiv, 2011.

Dissertation is complex monographic research in which the row of legal, theoretical and practical issues of the day of award of legal and grounded sentences is considered at application of Ukraine entered in a criminal process in 2001 year of the simplified form of judicial trial in the cases of confession of the guilt a defendant.

The comparative legal analysis of origin and application of such simplified form is in-process carried out in the different countries of the world, in particular «agreements about confession of guilt at the USA» and special order in CPC of Russian Federation.

On the basis of study of judicial practice investigational features and problem questions of application in Ukraine of the simplified form of judicial trial and legal qualities of sentence of court, what awarded of cramps in the judicial meeting after the simplified form. It is brought in scientifically grounded suggestions, directed on perfection of current legislation and development of new CPC of Ukraine.

Key words: sentence of court, simplified form of judicial trial, confession of the guilt a defendant, an agreement is about confession of guilt, special order of judicial trial.